

УДК 657

Чередниченко Н. В.

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ВНУТРІШНЬОГОСПОДАРСЬКОГО КОНТРОЛЮ ВИТРАТ

Сучасна економічна ситуація країни та діяльність підприємств передбачає здійснення комплексу заходів щодо удосконалення їхньої господарської діяльності, посилення контролю за раціональним і ефективним використанням ресурсів, попередженням непродуктивних витрат.

Особлива увага власників, керівників різних рівнів управління, контролюючих органів та інших зацікавлених осіб зосереджена навколо витрат підприємства. Контроль витрат на виробництво надає змогу своєчасно виявити і усунути причини чи умови, які заважають виконанню поставлених завдань і досягненню мети господарської діяльності підприємства. Саме тому для керівництва господарства дедалі більшого значення набуває контроль витрат на вирощування, який має стати засобом досягнення оптимального рівня рентабельності виробництва сільськогосподарських культур. І одним із способів здійснення не лише контролю за діяльністю підприємства загалом, є необхідність в внутрішньогосподарському контролі. Завдяки внутрішньогосподарському контролю з'являється можливість комплексно впливати на такі складові діяльності підприємства, як планування, нормування, облік та аналіз витрат в зерновиробництві.

Вагомий внесок у формування теоретичних і практичних основ функціонування контролю на підприємстві зробили такі вчені – економісти, як М. Т. Білуха, Ф. Ф. Бутинець, Е. В. Калюга, Л. С. Шатковська, Л. В. Нападовська, Л. К. Сук, П. Л. Сук та інші. Питанням організації та здійснення внутрішньогосподарського контролю присвятили свої монографії Є. В. Калюга, Л. В. Нападовська [1, 2]. Однак питання визначення та оцінки ролі й місця внутрішньогосподарського контролю на підприємствах АПК до сьогодні залишаються відкритим. Однією з причин негативних явищ на підприємствах є низька якість внутрішньогосподарського контролю, недостатнє використання зворотного зв'язку, що не забезпечує пророкування або передбачення помилок у системі управління господарською діяльністю.

Метою статті є обґрунтування в необхідності організації внутрішньогосподарського контролю за витратами в зерновиробництві на сільськогосподарському підприємстві. Для досягнення мети об'єктом дослідження виступатимуть господарські операції з обліку і контролю витрат виробництва.

Особливості сільськогосподарського виробництва зумовлюють ведення обліку виробничих витрат і виходу продукції окремо по кожному виробничому підрозділу підприємства. Відповідно, до належного управління діяльністю підприємства, збільшення обсягів виробництва продукції та формування собівартості, раціонального використання ресурсів виникає потреба в постійному внутрішньогосподарському контролі діяльності виробничих підрозділів підприємства. Тому суть і зміст контролю не можуть бути ґрунтовно розкриті у відриві від управлінської діяльності.

Інформаційному забезпеченню належить виключно важливіша роль в успішній реалізації внутрішнього контролю. Розвиток інформаційного забезпечення є, з одного боку, об'єктивною необхідною перед послідовною на сьогодні, з другого, умовами для становлення і удосконалення внутрішнього контролю. Від того, як організовано збір, обробіток, розподіл інформації в цілях забезпечення процесу прийняття рішень, в значній мірі залежить результативність внутрішнього контролю, в також ефективність управління в цілому. Але

невід'ємною якістю інформації, використовуваної для внутрішнього контролю, є легкість її розуміння користувачами. До того ж інформація повинна бути доречною, то б то відповідати потребам користувачів для прийняття управлінських рішень. В загальному випадку контрольна інформація формується двома підсистемами обліку – фінансовою і управлінською. Однак ефективний контроль витрат, управління собівартістю і результатами виробничо-господарською діяльністю – прерогатива управлінської підсистеми.

Контроль на сільськогосподарському підприємстві є складовою невід'ємною функцією управлінського обліку. Управлінський облік покликаний забезпечити необхідною інформацією апарат управління підприємства, тому виникає необхідність поєднання роботи бухгалтерії і економічного відділу. Центральне місце в цих відділах посідає саме облік витрат і калькулювання собівартості.

Беззаперечно, важливу роль в управлінні витратами відіграє належним чином організований бухгалтерський облік. До того, сільськогосподарські підприємства мають особливі умови і технології виробництва, які впливають в найбільшій мірі на чинники побудови обліку витрат, тобто:

- діяльність має сезонний характер і собівартість продукції залежить не тільки від процесу виробництва, а і від погодних умов;
- характеризується значною тривалістю операційного циклу;
- планова собівартість може дуже сильно відрізнятись від фактичної;
- об'єктом обліку витрат можуть бути роботи, виконанні у поточному році під урожай майбутнього року.

Таким чином, галузеві особливості впливають на зміст статей витрат. Ці витрати пов'язані з підготовкою, обробітком ґрунту і посівом культур, до того ж в межах одного господарства поєднується вирощування різноманітних видів продукції, технології вирощування яких має свої особливості.

Для ефективного управління виробництвом підприємства велике значення має контроль за накопиченням та розподілом витрат, які формують собівартість продукції. Вагому частку при формуванні виробничих витрат в зерновиробництві є виробничі ресурси і це сприяє формуванню мети в організації контролю. Основна мета організації контролю полягає у забезпеченні планової, організаційної, стимулюючої та ефективної діяльності виявлення «вузьких місць», невикористаних ресурсів, можливості досягнення кращих кінцевих результатів діяльності. Тому перед системою контролю витрат стоять такі завдання:

- зниження використання ресурсів на одиницю;
- зниження матеріало- та трудомісткості продукції;
- ліквідація браку та невиправданих витрат.

Для створення ефективної системи контролю витрат потребується визначення основних суб'єктів та об'єктів контрольного процесу.

Ряд авторів під об'єктами контролю розуміють те, що контролюється. При цьому серед науковців відсутня абсолютна єдність поглядів: одні ототожнюють об'єкти обліку та контролю, інші – доповнюють їх та розширюють. Однак, лише деякі дослідники цього питання намагаються класифікувати об'єкти внутрішньогосподарського контролю за окремими ознаками.

Бутинець Ф. Ф. та інші автори зазначають, що об'єктами контролю не є види діяльності, а явища та процеси господарського життя, що здійснюються в межах окремих видів економічної діяльності. Під об'єктами контролю слід розуміти те на що спрямована увага суб'єкта контролю [3].

Таким чином, під об'єктом контролю в зерновиробництві можливо вважати окремі складові та процеси господарської діяльності підприємства: виробничі та технологічні процеси, умови праці та техніка безпеки, організація управління. Оскільки такі об'єкти контролю максимально наближені до місць виникнення витрат, то, як вважають деякі науковці, їх доцільно називати центрами витрат.

Центр витрат – це структурні підрозділи, за якими організовується контроль рівнів планування, нормування, обліку на вирощування для забезпечення контролю за витратами виробничих ресурсів і управління ними. Місця контролю за виникненням витрат є об'єктами аналітичного обліку і контролю витрат на виробництво за елементами виробництва і статтями собівартості.

Центри відповідальності, на думку Є. В. Калюги, – це центри з обліку витрат на виробництво за підрозділами та відповідальними особами (суб'єктами), що забезпечують контроль кошторисних (планових) і нормативних витрат, колективну та індивідуальну відповідальності і зацікавленість у зниженні собівартості продукції. Центри відповідальності слід класифікувати щодо процесу виробництва на основні та функціональні. Основні повинні забезпечувати контроль витрат у місцях їх виникнення, а функціональні – поширювати контроль витрат на більшість місць їх виникнення, якщо витрати у них формуються під впливом цього центру відповідальності. Номенклатуру центрів відповідальності має затверджувати керівництво підприємства, й воно ж має забезпечувати систему кодування, необхідну для організації аналітичного обліку [1].

Суб'єктами контрольного процесу будуть виступати особи, що мають повноваження на здійснення контролю за виробничою діяльністю підприємства, а також повноваження втручатися і його оперативну діяльність. По суті, це своєрідні «центри відповідальності», тобто окремі підрозділи підприємства з їх відповідальними особами, що забезпечують контроль за витратами ресурсів або виробничим процесом і мають право й можливість приймати відповідні рішення та є відповідальними за ефективність функціонування підприємства. переважна частина контролюючих функцій зосереджена у сфері діяльності таких суб'єктів контролю як головні спеціалісти, бухгалтери, керівники структурних підрозділів, технологи та ін. Тобто реалізація функції контролю на підприємстві відбувається головним чином за рахунок суб'єктів, які входять до складу конкретних підрозділів (центрів витрат) і перебувають у відносинах ієрархічної підлеглості щодо посадових осіб вищих рівнів управління.

Поряд з особами, які здійснюють контроль, необхідно визначати осіб, відповідних за використання ресурсів та експлуатації підконтрольних об'єктів, тобто здійснюються контроль по відношенню до підзвітних їм ділянок, ресурсів. Як справедливо стверджує В. Ластовецький, контроль витрат ефективний тоді, коли можна конкретизувати відповідальність за витрачення конкретних ресурсів [4]. Тобто для забезпечення відповідальності конкретних осіб за збереження, використання ресурсів необхідно створювати центри відповідальності.

У зв'язку з цим, на підставі аналітичної деталізації та групування витрат, головного значення набувають об'єкти контролю – центр витрат. Розвиток контролю на цих об'єктах визначає головний напрямок удосконалення внутрішньогосподарського контролю і управління формування витрат виробництва.

Джерелом даних для контролю на робочому місці є відповідні первинні документи, по підрозділу – зведені документи та звіти. При цьому по кожному об'єкту необхідно чітко визначити перелік документів і порядок їх використання.

Досягнення ефективного ведення обліку, контролю можливо за допомогою оперативного обліку. Якісне відображення інформації в обліку сільськогосподарського підприємствами забезпечується оперативним поточним контролем, здійснюваних в центрах витрат. Отже можна, погодитися із висновками професора Литвина Ю. Я. про те, що облік і контроль як

важелі системи управління господарством дієві лише за умови їхньої оперативності, максимального наближення до моменту виконання господарських операцій [5]. Так при організації на підприємстві центру витрат дозволить відображати інформацію про поточні господарські події, що перебувають на різних виробничих стадіях, що забезпечується «швидшим» збиранням, обробкою даних і тим самим контроль підвищує їх якість та достовірність.

Після виділення місця витрат на підприємстві для кожного виду витрат, визначають нормативну або максимально допустиму величину витрат і за яку буде відповідати окремий суб'єкт контролю. Групування витрат і контроль за місцем їх формування можуть здійснюватися шляхом застосування принципу подвійного запису або на підставі узагальнюючих відомостей. Таке управління витратами дає змогу ефективно використовувати можливості їх регулювання на підставі даних внутрішньогосподарського контролю.

ВИСНОВКИ

За умов сучасної економіки організація внутрішньогосподарського контролю є об'єктивною необхідністю, бо ведення внутрішнього контролю є однією з основних умов, завдяки яким стає можливим прийняття правильних управлінських рішень. Також треба зауважити, що фінансово-господарська діяльність суб'єктів господарювання в сільськогосподарській галузі складна і неоднорідна, оскільки виробництво сільськогосподарської продукції специфічне і багатогалузеве. Тому внутрішньогосподарський контроль на таких підприємствах повинен спрямовуватися на витрати виробництва і формування сільськогосподарської продукції. Особливу увагу й необхідність внутрішньогосподарського контролю слід приділити передусім у виробничому процесі або в його обслуговуванні.

На підставі проведених досліджень можна стверджувати, що внутрішньогосподарський контроль покликаний допомагати керівництву сільськогосподарських підприємств реалізувати тактичні та стратегічні цілі ефективного господарювання шляхом інформаційного забезпечення та безпосередньої участі в процесі управління.

Для функціонування оперативного обліку і контролю у вигляді «центр витрат» у сільськогосподарській галузі виникає потреба у створенні і використанні відповідних положень, методичних рекомендацій з обліку господарських операцій і процесів. Також треба зауважити, що інтеграція управлінського і фінансового обліку значно скоротить витрати на отримання інформації для контролю виробничої діяльності, а також повисить достовірність даних. Для раціонального становлення і функціонування обліку і контролю за місцем витрат також є актуальним вивчення й обґрунтування теоретичних інструментів і практичних внутрішньогосподарських прийомів відповідно специфіці виробництва зернових культур в сільськогосподарській галузі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Калюга Є. В. *Фінансово-господарський контроль у системі управління : монографія / Л. С. Шеховцева. – К. : Ельга, Ніка-Центр, 2002. – 360 с.*
2. Нападівська Л. В. *Внутрішньогосподарський контроль в ринковій економіці: монографія. – Дніпропетровськ: наука і освіта, 2000. – 224 с.*
3. *Контроль і ревізія : [підруч. для студентів спец. «Облік і аудит» вищих навч. закл.] / Ф. Ф. Бутинець, Н. Г. Виговська, Н. М. Малюга, Н. І. Петренко. – Житомир : ПП «Рута», 2002. – 544 с.*
4. Ластовецький В. О. *Облік і контроль технологічної та виробничої собівартості / В. О. Ластовецький // Бухгалтерський облік і аудит. – 2004. – № 5. – С. 17.*
5. Литвин Ю. А. *Організація бухгалтерського обліку, контролю і аналізу в сільському господарстві : навч. посібник / Ю. А. Литвин. – К. : Вища школа, 1993. – 301 с.*